

Kamila TOMAKA

ORCID: 0000-0002-4514-0600

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Na dokładkę nog even dit. Overeenkomsten en verschillen tussen de classificaties van partikels in de Poolse en in de Nederlandse traditie van partikelstudie

Abstract

The aim of this paper is to present the characterisation of the category of Dutch and Polish particles and to compare the taxonomy of particles in Dutch and Polish linguistics. This article also provides an overview of approaches to particles taken in both linguistics areas with the aim of identifying their convergent points and suggesting a framework for a contrastive analysis. It appears that the specific relation between distinguished subcategories of particles in Dutch and Polish and the commensurability between the counterparts of individual particles in these two languages remain to be discerned but the findings made so far for both languages are significant and comparable enough to establish a basis for further contrastive research.

Keywords: Dutch particles, Polish particles, taxonomy, commensurability, cross-linguistic particle research.

1. Inleiding

Partikelonderzoek heeft veel wetenschappelijke aandacht gekregen, zowel in de Poolse als in de Nederlandse taalkunde. Het onderzoek wordt ook steeds meer cross-linguïstisch: partikels worden vaak in een contrastief perspectief geplaatst met hun equivalenten in andere talen. Studies die Nederlandse partikels contrasteren met hun equivalenten in andere talen (bijv. Engels, Duits, Frans, Zweeds) zijn talrijk (bijv. Abraham 1984, Nuyts 2001, Simon-Vandenbergen & Aijmer 2003, Hiligsmann & Noiret 2005, 2010, De Vriendt & Van de Craen 2008), maar Neder-

lands-Pools of, meer in het algemeen, Nederlands-Slavisch contrastief onderzoek op dit gebied is tot dusver eerder schaars en fragmentarisch geweest (Křížová 2015).

Hoewel er een behoorlijke traditie bestaat in het onderzoek naar zowel Nederlandse als Poolse partikels, heeft het contrastieve onderzoek daar dus geen deel van uitgemaakt. De categorie van partikels is echter om een aantal redenen een absorberend object van cross-linguïstisch Nederlands-Pools onderzoek. Allereerst is de categorie van partikels tot nu toe in beide talen niet duidelijk afgebakend. Ten tweede verschillen de criteria die worden gebruikt om de categorie te identificeren niet alleen cross-linguïstisch, maar zelfs ook binnen Nederlandse of Poolse studies. Bovendien is de classificatie van partikels in beide talen nog steeds niet grondig onderzocht en er moet nog een nauwkeurige identificatie van de equivalenten van partikels in de twee talen worden vastgesteld.

Een tweevoudig contrasterend perspectief dat in deze bijdrage wordt gepresenteerd, is voor zover ik weet een eerste verkenningstocht naar dit *terra incognita*. Bij het onderzoeken van de benaderingen van partikels in beide taalgebieden, presenteer ik de classificatielabels die voor partikels binnen elk van de ‚nationale’ tradities van grammatica worden gebruikt, namelijk de Poolse traditie van partikelonderzoek, en de Nederlands-Vlaamse traditie. Dit perspectief zal waarschijnlijk enig licht werpen op de pragmatische en semantische eigenschappen van individuele partikels in beide talen. Een specifieke analyse van de tegenhangers van partikels in de twee talen vereist echter meer uitgebreid onderzoek en valt als zodanig buiten het bestek van mijn huidige studie.

Het doel van deze bijdrage is vooral de karakterisering te presenteren van de categorie van Nederlandse en Poolse partikels en de taxonomie te vergelijken van partikels in de Nederlandse en Poolse taalkunde. Mijn bijdrage toont ook een overzicht van de wijze waarop men in beide taalgebieden partikels beschreven heeft, met als doel hun gemeenschappelijke kenmerken vast te stellen en een raamwerk voor een contrastieve analyse voor te stellen. Het zet ook een stap in de richting van een systematische vergelijking van Nederlandse en Poolse partikels door hun behandeling in de Nederlandse en Poolse taalkunde te analyseren. Ten slotte presenteert het de kenmerken van partikels in beide taalgebieden met als doel de criteria te verduidelijken die worden gebruikt voor de classificatie van deze categorie in het Nederlands en het Pools.

2. De karakterisering van partikels in de Nederlandse en Poolse taalkunde

De meeste Nederlandse en Poolse bijdragen over partikels, ongeacht het theoretische kader dat ze vertegenwoordigen, beginnen hun analyses met uitspraken over de problematische en heterogene aard van deze categorie (bijv. Grochowski 1984,

Foolen 1986). Soortgelijke reflecties zijn te vinden in referentiegrammatica's. Aan de ene kant beweren de wetenschappers dat partikels kleine en raadselachtige woorden zijn, maar een wereld van verschil kunnen maken in betekenis. Zo beschrijft Van der Wouden (1999) partikels in het Nederlands als "smeermiddelen van de taal" of "woordjes die het Nederlands markeren" (2006). Vergelijkbare waarnemingen zijn gedaan door Poolse onderzoekers met betrekking tot partikels in de Poolse taal. Aan de andere kant merken de taalkundigen op dat de categorie van partikels de prullenbak-categorie van grammatica vormt en vergelijken deze met een "vuilniszak" (Jodłowski 1949, Bańko 2012) of noemen ze de partikels "rotwoordjes" (Van der Wouden 1999) of "geluiden zonder bijzondere betekenis" (Foolen 1986). Dergelijke uitspraken lijken op het citaat uit een inleidend taalkundig boek van Hurford (1994): "If it's small and you don't know what to call it, call it a particle" (153).

Om de overeenkomsten en verschillen in benaderingen van partikels in de Nederlandse en Poolse taalkunde te schetsen, is het nuttig even terug te gaan naar de vroege karakterisering van deze categorie in beide taalgebieden. Oorspronkelijk gebruikt zowel de Nederlandse als de Poolse grammatica de term partikel om naar alle onverbogen woorden te verwijzen (vgl. Hoogvliet 1903, Bańko 2012), maar de specifieke referenten van deze term lijken in de twee talen verschillend te zijn. De lijst van partikels in het Pools bevatte aanvankelijk onverbogen woordklassen zoals bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels, tussenwerpsels. In de Nederlandse taalkunde werd de categorie oorspronkelijk gedefinieerd om van toepassing te zijn op een relatief grote groep woorden die "invoegselwoordjes" worden genoemd (Hoogvliet 1903). In de 19^e eeuw werd de categorie van partikels in de Poolse grammatica geïdentificeerd met alle lexemen die niet aan een van de traditionele woordklassen konden worden toegewezen, terwijl die categorie in de Nederlandse taalkunde geleidelijk werd opgenomen in de categorie van bijwoorden. In de 20^e eeuw breidde de categorie van partikels zich in het Pools uit tot alle nauwelijks geclassificeerde lexemen, meestal voegwoorden en bijwoorden die niet die prototypische eigenschappen vertoonden van de categorieën waarmee ze eerder wel werden geïdentificeerd. De evolutie van de relatie tussen partikels en bijwoorden in het Pools wordt dan gekenmerkt door Grochowski et al. (25) als een overgang van eenheid naar volledige scheiding, wat zeker niet gezegd kan worden over de relatie tussen bijwoorden en partikels in het Nederlands. Hoewel partikels in de Nederlandse taalkunde een aparte woordklasse vormen, vallen ze traditioneel in de categorie van bijwoorden (Van der Wouden, "Smeermiddelen van de taal" 105).

De Nederlandse en de Poolse grammatica verschillen ook aanzienlijk in de manier waarop ze partikels classificeren. Dit wordt grotendeels bewerkstelligd door verschillen in het begrip van partikels als categorie. Soms worden Poolse equivalenten van Nederlandse bijwoorden geclassificeerd als partikels of anders-

om: Nederlandse equivalenten van Poolse bijwoorden worden geïnclassificeerd als partikels. In zowel de Poolse als in de Nederlandse taalkunde wordt de dynamische aard van de categorieën van partikels en bijwoorden vaak opgemerkt.

Het belang van de meest recente publicaties op het gebied van Nederlandse en Poolse partikelstudies is het vaststellen van de classificatiecriteria voor elk type afzonderlijke partikels, en het verduidelijken van hun reeks van betekenissen. De moeilijke status van partikels, zowel in het Pools als in het Nederlands, verklaart waarom wetenschappers er tot nu toe nauwelijks in slaagden tot een bevredigende classificatie te komen. Dit probleem van de classificatie van partikels veroorzaakt grote controverses, zowel in de algemene taaltheorie als bij de analyse van partikels in (beide) afzonderlijke talen. Onderzoekers benaderen dit probleem vanuit verschillende gezichtspunten en passen verschillende criteria toe op de classificatie van partikels. Daarom is er veel subjectiviteit bij het definiëren van deze criteria en bijgevolg vinden we verschillende classificaties.

3. De taxonomie van Poolse partikels

De Poolse moderne grammaticale traditie van partikelstudie, met name vertegenwoordigd door een groot en indrukwekkend werk over Poolse partikels, nl. *Słownik gniazdowy partykuł polskich* (2014), onder redactie van Grochowski, Kisiel, Żabowska, realiseerde een belangrijke vooruitgang in de taxonomie van Poolse partikels en kwam tot een voorlopige classificatie van hun functies. De classificatie van Poolse partikels die wordt gebruikt in *Słownik gniazdowy partykuł polskich*, overgenomen in het onderzoek naar Nederlandse partikels, kan het op de een of andere manier mogelijk maken om de partikelequivalenten in beide talen te rangschikken.

Słownik gniazdowy partykuł polskich presenteert een beschrijving van Poolse partikels in semantisch gerangschikte ‘nesten’, d.w.z. groepen, en illustreert het bereik van de betekenis van Poolse partikels met voorbeelden uit het Nationaal Corpus van de Poolse taal. Het geeft een beschrijvend en interpretatief overzicht van de categorisatiecriteria die worden gebruikt in de voorgestelde methoden voor het karakteriseren van syntaxis, semantiek, prosodie en pragmatiek van Poolse partikels. Op basis van de analyse van de partikels, met name met betrekking tot hun relatie tot begrippen als waarheid, kennis, bevestiging, ontkenning, worden elementaire semantische nuances in de geanalyseerde categorisatie getoond.

Als resultaat van de gebruikte pragmatisch-semantische criteria worden vijf ‘supernesten’ van Poolse partikels beschreven. Grochowski, Kisiel, Żabowska (398) merken op dat een supernest die eenheden verzamelt die een opmerking maken over een van de vijf grondbeginselen van spreken: 1) de kennis van de spreker wat betreft de waarheidsgetrouwheid van wat er wordt gezegd (epistemische

partikels), 2) zijn beslissing om een bepaalde uitdrukking te gebruiken (partikels die commentaar geven op een uiting), 3) een verklaring gebaseerd op wat eerder is gezegd (conclusieve partikels), 4) vergelijking van bepaalde objecten of standen van zaken (vergelijkende partikels), 5) het verbinden van nieuwe informatie met wat al bekend is (toevoegende partikels). De auteurs wijzen erop (398) dat elk supernest bestaat uit nesten die taaleenheden verzamelen die qua betekenis dicht bij elkaar liggen (d.w.z. eenheden die hun semantische basiscomponent delen). De naam van een nest geeft de belangrijkste semantische component aan die wordt gedeeld door de taaleenheden die in het nest worden beschreven.

Naam van het supernest	Naam van het ondernest	Aard uitgedrukte relatie	Enkele voorbeelden
epistemische partikels	<i>Partykuły: hipotetyczne</i> (hipotetische partikels), <i>inferencyjne</i> (inferentiele partikels), <i>niewykluczające</i> (niet-exclusieve partikels), <i>pewnościowe</i> (partikels die de zekerheid van de spreker aanduiden), <i>polemiczne</i> (polemische partikels), <i>potwierdzające</i> (bevestigende partikels), <i>przeświadczenia</i> (die de overtuiging van de spreker aanduiden), <i>referujące</i> (verwijzende partikels), <i>wykluczające</i> (uitsluitende partikels)	de kennis van de spreker wat betreft de waarheidsgetrouwheid van wat er wordt gezegd	<i>pewnie, pewno, prawdopodobnie, przypuszczalnie, zapewne, najwidoczniej, najwyraźniej, widać, widocznie. bodaj, bodajże, być może, chyba, może, ani chybi, bez wątpienia, jak nic, na bank, na mur beton, na pewno, na sto procent, niechybnie, niewątpliwie, z pewnością</i>
partikels die commentaar geven op een uiting	Partykuły: <i>namysłu</i> (partikels die de reflectie van de spreker aanduiden), <i>precyzujące</i> (specificerende partikels), <i>uściślające</i> (bepalende partikels)	de beslissing van de spreker om een bepaalde uitdrukking te gebruiken	<i>jakby, jak gdyby, na dobrą sprawę, niby, niejako, ponieważ, praktycznie, raczej, tak jakby, właściwie, w sumie, w zasadzie, zasadniczo</i>
conclusieve partikels	<i>Partykuły: ekwiwalencji</i> (partikels van equivalentie), <i>koncesyjne</i> (concessieve partikels), <i>nieimplikatywne</i> (niet-implicatieve partikels), <i>niezależności</i> (partikels van onafhankelijkheid), <i>uzasadniające</i> (rechtvaardigende partikels), <i>wynikowe</i> (consequentiele partikels)	een verklaring gebaseerd op wat eerder is gezegd	<i>czyli, innymi słowy, jednym słowem, krótko mówiąc, mianowicie, tym samym, znaczy się, jednakże, wszakże, wszelako, bądź co bądź, było nie było, ewentualnie, koniec końców, mimo wszystko, tak czy owak, tak czy siak, tak czy tak, w każdym razie, w ostateczności</i>

Naam van het supernest	Naam van het ondernest	Aard uitgedrukte relatie	Enkele voorbeelden
vergelijkende partikels	Partykuły: <i>analogii</i> (partikels van analogie), <i>egzemplifikacji</i> (partikels van exemplificatie), <i>generalizujące</i> (partikels van generalisatie), <i>kwantyfikacji</i> (partikels van kwantificatie), <i>limitatywne</i> (beperkende partikels), <i>restryktywne</i> (restrictieve partikels), <i>sekwencji</i> (partikels van sequentie), <i>wyróżniające</i> (onderscheidende partikels)	vergelijking van bepaalde objecten of standen van zaken	<i>i, jeszcze, nawet, również, także, też, chociażby, choćby, dajmy na to, między innymi, na przykład, generalnie, ogólnie, w ogólności, na ogół, przeważnie, zawsze, zazwyczaj, z reguły, zwykle, z zasady, chociaż, choć, co najmniej, przynajmniej</i>
toevoegende partikels	Partykuły: <i>dodające</i> (toevoegende partikels), <i>rozszerzające</i> (uitbreidende partikels), <i>wzmacniające</i> (versterkende partikels)	het verbinden van nieuwe informatie met wat al bekend is	<i>co więcej, i to, mało tego, na dobitkę, na dobitkę, na dodatek, na dokładkę, na domiar złego, nadto, ponadto, powiem więcej, poza tym, przy tym, w dodatku, między nami mówiąc</i>

Tabel 1. De taxonomie van Poolse partikels gebaseerd op het schema van Grochowski, Żabowska, Kisiel (2014)

4. De taxonomie van Nederlandse partikels

Hoewel de beschrijving van partikels in *Słownik gniazdowy partykuł polskich* suggereert dat deze klasse in het Pools vrij duidelijk is afgebakend, geven de auteurs zelf toe dat sommige gevallen nog steeds classificatieproblemen opleveren. Als het gaat om het specificeren van de criteria voor de classificatie van Nederlandse partikels, is het nog veel ingewikkelder. Tot nu toe bestaat er niet zoiets als een alomvattend overzicht van Nederlandse partikels en zijn ze nooit grondig geïnclassificeerd (Van der Wouden 2020). De grammaticale en semantische eigenschappen van Nederlandse partikels worden onvolledig behandeld in grammatica's en woordenboeken en in cursusmateriaal Nederlands. Ondanks pogingen om een woordenboek van Nederlandse partikels te maken (Van der Wouden 2002), slaagden onderzoekers er niet in een bevredigende classificatie vast te stellen en de reikwijdte van de klasse van partikels in het Nederlands in duidelijke termen te specificeren. Dit lijkt hier essentieel, aangezien de taalkundige

literatuur op het gebied van de Nederlands-Vlaamse partikelstudie uiteenlopende lijsten van partikels biedt, soms zeer verschillend van elkaar, en vermoedelijk niet uitputtend. Die lijsten kunnen echter in verder onderzoek worden gebruikt als bron voor mogelijke classificatie van Nederlandse partikels, en vervolgens worden herzien en verrijkt met de daarin ongemarkeerde eenheden met betrekking tot hun equivalenten in de Poolse taal.

Hoewel er veel onduidelijkheid bestaat op het gebied van Nederlandse partikels en hoewel ze moeilijk te categoriseren zijn, hebben sommige onderzoekers geprobeerd een voorlopige taxonomie vast te stellen. In deze studie volg ik de classificatie die gemaakt is door onderzoekers als Foolen, Van der Wouden, König, Redeker, Vandeweghe, Devos & De Meersman. Nederlandse partikels kunnen op verschillende manieren in groepen worden ingedeeld. In het algemeen onderscheiden de onderzoekers in het Nederlands meestal drie categorieën van partikels. Ze spreken over modale partikels, focus- of scopepartikels en discourspartikels. Deze classificatie streeft er gewoonlijk naar om de grenzen tussen het bereik van de betekenis van Nederlandse partikels te trekken door hun semantische, syntactische en pragmatische eigenaardigheden aan het licht te brengen. Door dit descriptieve kader over te nemen en uit te breiden, kan men proberen om partikels in het Nederlands binnen deze drie hoofdgroepen te karakteriseren.

De Nederlandse modale partikels duiden op een bepaalde houding van de spreker ten opzichte van de in de uitgesproken zin uitgedrukte gedachte. Ze benadrukken een bepaald aspect van een boodschap en brengen de stemming of houding van de spreker over. De Nederlandse modale partikels zijn meestal erg ingewikkeld om te vertalen. Eén partikel kan in een bepaalde context het ene betekenen, maar in een andere context iets heel anders. Daarnaast hebben Nederlandse modale partikels vaak een tegenhanger in een of meer andere woordklassen. Partikels zoals *nou*, *toch*, *eens*, *maar*, *dan*, *ook*, *zelfs*, *misschien*, *soms* vallen onder deze groep. In de officiële grammatica van de Nederlandse taal (*de Algemene Nederlandse Spraakkunst*, de *ANS*) worden Nederlandse modale partikels ook geclassificeerd als “schakeringspartikels”.

De focus- of scopepartikels onderscheiden het woord of de zin waarnaar ze verwijzen, of beperken het idee dat ze uitdrukken. De lijst van focus- of scopepartikels omvat meestal *alleen*, *ook*, *zelfs*, *slechts*, *maar*, *vooral*, *met name*, *niet eens*, *juist* (König 1991, Van der Wouden 2002). Binnen de categorie van focuspartikels onderscheidt Van der Wouden ook tijdspartikels. Dit zijn partikels met een tijdsaspect zoals *al*, *nog*, *pas*, *weer*, *(niet)meer*.

De discourspartikels markeren verschillende soorten verbanden of samenhangende relaties binnen de argumentatie. De meest voorkomende discourspartikels zijn *dus*, *enfin*, *kortom*, *kijk*, *hé*, *hoor*, *joh*, *maar* (Van der Wouden 2002, Redeker 1994). Deze partikels worden vaak gebruikt om het discours te construeren en te organiseren, b.v. om het begin van een nieuw deel van de argumentatie te marke-

ren, om te eindigen of van onderwerp te veranderen, om de argumentatie samen te vatten, te ordenen, of te rangschikken. Ze fungeren ook als antwoordfiches in een gesprek. De partikellijst van Van der Wouden omvat ook graadpartikels zoals *zo, erg, te*.

Interessant is dat de *ANS* Nederlandse focus- en modale partikels (hier “schareringspartikels”) classificeert in de categorie van bijwoorden als oordeelpartikels. Vandeweghe, Devos & De Meersman (147) verdelen de oordeelpartikels verder in vijf groepen, die zij handig vinden om de semantiek van partikels te presenteren in plaats van hun formele classificatie. De vijf groepen die ze onderscheiden zijn: aspectuele partikels (*al/reeds, nog, niet meer, nog niet, nog maar, pas*), beperkende partikels (*maar, enkel, alleen, alleen maar*), additieve partikels (*ook, zelfs, niet eens*), bepalende partikels (*bijna, ongeveer*), preciserende partikels (*net, juist, precies*).

Wat de classificatie en het gebruik van Nederlandse partikels betreft, dient er nog een belangrijk element behandeld te worden. Wanneer er sprake is van de Nederlands-Vlaamse traditie van partikelstudie, wordt er gesuggereerd dat het gebruik van partikels in het Nederlands niet universeel voor het hele taalgebied geldt. Ik heb in deze studie mijn uitspraken over de classificatie en gebruiksmogelijkheden van Nederlandse partikels steeds gebaseerd op de intuïties van Nederlandse taalkundigen, aangevuld met door hen geattesteerde voorbeelden. Ik ben er daarbij van uitgegaan dat deze intuïties representatief zijn voor het ABN. Dat ze niet representatief zijn voor alle varianten van het Nederlands kan geïllustreerd worden met enkele observaties uit het Vlaams. Het gaat bijvoorbeeld om het gebruik van *maar* in een kontekst waar het ABN dit woord niet zou gebruiken. Foolen (1993) wijst op de voorbeelden van Vandeweghe (1983) om te illustreren dat het Vlaams vaak *maar* gebruikt waar in het ABN *pas* gebruikt zou worden:

In heel wat (Vlaamse) dialecten is *pas* als graad partikel trouwens onbekend, en gebruikt men zowel bij Kwant [kwantitatieve uitdrukkingen] als bij Temp [uitdrukkingen die een tijdstip aanduiden] het restriktieve partikel *maar*: Hij is *maar* om 4 uur aangekomen (160).

Dit voorbeeld laat zien dat er binnen het Nederlandse-taalgebied verschil kan zijn in partikelgebruik. Volgens Van der Wouden (1999) zijn die verschillen aanzienlijk:

Sommige springen direct in het oog – bijvoorbeeld het gebruik van *ja* dat je in Noordoost-Nederland vindt (‘Dat is ja een probleem’) of het Belgische gebruik van *alleszins* (‘Er zal alleszins een last van mijn schouders vallen’) – andere vallen veel minder op, zoals het zojuist genoemde *al eens* (295).

Dit soort variatie in partikelgebruik is nog steeds het onderwerp voor een uitgebreid onderzoek.

Er bestaat dus nog steeds een heel grote behoefte aan een grondige beschrijving van het gebruik van partikels in de Nederlandse taal, waarbij ook

de verschillen tussen de verschillende delen van het Nederlandse taalgebied nadrukkelijk aan de orde komen. Een dergelijke uitvoerige beschrijving is niet alleen voor moedertaalsprekers van bijzonder belang. Het is ook essentieel voor leeders van het Nederlands als tweede en/of als vreemde taal. Voor iemand die het Nederlands niet als moedertaal geleerd heeft, zijn verschillen in partikelgebruik binnen het Nederlandse taalgebied heel moeilijk aan te voelen. Meestal kunnen moedertaalsprekers die subtiele verschillen trouwens ook nauwelijks onder woorden brengen. Ik citeer Ton van der Wouden uit zijn bespreking van het boek van Lijntje Pronk (<https://neerlandistiek.nl/2022/09/gebruik-nou-toch-eens-modale-partikels/>):

Er is één groot probleem met dit boek. Het Nederlands dat hier namelijk beschreven wordt, is het Nederlands van Nederland. Zoals Hollanders niets hadden aan de voorganger van dit boekje, *De finesses van het Nederlands*, omdat het een Vlaamse taalrealiteit beschreef, hebben Vlamingen weinig aan dit boekje, omdat zij modale partikels op meer of minder subtiele manieren anders gebruiken dan Hollanders. Een niet zo subtiel voorbeeld is *nou*, dat in België nauwelijks gebruikt wordt (het Nederlandse deel van het Corpus Gesproken Nederlands telt bijna 60000 voorkomens van *nou*, het Belgische deel dat ongeveer de helft zo groot is zo'n 250), en in Nederland een complexe taakverdeling heeft met *nu*. Niets daarover in dit boekje. Waarschijnlijk is de auteur zich niet bewust geweest van dit soort verschillen, en dat kan haar ook niet verweten worden, want dat is nog nauwelijks bekend. De moraal is, dus, andermaal, dat er meer aandacht besteed moet worden aan de beschrijving van de Nederlandse partikels en hun gebruik in het hele taalgebied.

5. Overeenkomsten en verschillen tussen de classificaties van partikels in de Poolse en in de Nederlands-Vlaamse traditie van partikelonderzoek

Een poging om de validiteit van de classificatie van partikels in het Nederlandse taalgebied voor Poolse partikels te verifiëren vereist uitgebreid onderzoek en valt als zodanig ver buiten het bestek van deze studie. In dit stadium kunnen echter enkele algemene opmerkingen worden gemaakt over de vergelijkbaarheid en verenigbaarheid van deze benadering met die van Poolse onderzoekers mbt. Poolse partikels.

Sommige van de subcategorieën die in *Słownik gniazdowy partykuł polskich* worden onderscheiden, worden ook in Nederlandse studies onderscheiden. Grochowski et al. identificeren een nest van ‘beperkende’ partikels (*jedynie, tylko, tylko i wyłącznie, wyłącznie*), die overeenkomt met Nederlandse beperkende partikels, bestaande uit *maar, enkel, alleen, alleen maar*. De groep ‘toevoegende’ partikels van Grochowski et al. (*co więcej, i to, mało tego, na dobitek, na dobitkę, na dodatek, na dokładkę, na domiar złego, nadto, ponadto, powiem więcej, poza tym, przy tym, w dodatku*) is gelijk aan Nederlandse additieve partikels (*ook, zelfs,*

niet eens). Hoewel de additieve functie van de in deze categorie gegroepede partikels hun onderscheidende eigenaardigheid lijkt te zijn in beide classificaties, is het lidmaatschap van deze categorie in het Nederlands en Pools verschillend. Opmerkelijk is dat het Poolse equivalent van Nederlandse additieve partikels (*ook, zelfs, niet eens*) het nest is van ‘analogiserende’ partikels (*i, jeszcze, nawet, również, także, też*). De categorie die door Grochowski et al. wordt aangeduid als het nest van partikels met een specificerende boventoon (*akurat, dokładnie, ni mniej ni więcej, tylko, właśnie*) is grotendeels de tegenhanger van wat Nederlandse onderzoekers definiërende partikels noemen, met partikels als *net, juist, precies, uitgerekend*.

Een vergelijking van de kleine woordjes in *Słownik gniazdowy partykuł polskich* met de kleine woordjes die Nederlandse onderzoekers onderscheiden, laat ook zien dat taalkundigen verschillen in de manier waarop ze de term partikel begrijpen. Nederlandse equivalenten van de ‘concessieve’ partikels van Grochowski et al. worden bijvoorbeeld meestal niet als partikels beschouwd, maar als verbindende bijwoorden (ANS, Vandeweghe, Devos & De Meersman 270), hoewel sommige ervan worden geclassificeerd als discourspartikels of discoursmarkers, bijv. *wel* (Hogeweg 2009). Daarnaast zijn enkele van de specifieke typen partikels die in de Poolse traditie van partikelonderzoek worden onderscheiden, ook geïntroduceerd in het Nederlandse onderzoek naar partikels. Zo is de categorie van epistemische partikels in beide talen geïdentificeerd (Nuyts 2001, Mortelmans 2012, Rozumko 2013, 2016). De in de Nederlandse taalkunde onderscheiden categorieën van benaderende partikels (*bijna, hoogte, nagenoeg*) en graadpartikels (*zo, erg, te*) worden ook gebruikt in Poolse besprekingen van metatekstuele uitdrukkingen. Een van de recente publicaties over metatekstuele uitdrukkingen in het Pools is Wajszczuk (2005). Ze groepeerde ze in metapredicatieve operatoren, metatekstuele operatoren en metatekstuele commentatoren. Metapredicatieve operatoren zouden functioneren binnen de syntactische structuur van een zin, en omvatten versterkers (bijv. *bardzo*) die vergelijkbaar zijn met Nederlandse graadpartikels (*zo, erg*) en approximatoren (bijv. *niemal*) die equivalent zijn aan Nederlandse benaderende partikels (*bijna, komende*).

De focus op de functionele in plaats van de formele kenmerken van partikels die zijn opgesomd door Grochowski et al. in *Słownik gniazdowy partykuł polskich*, komt grotendeels overeen met de benaderingen van partikels die in Nederlandse studies zijn uiteengezet en maakt daarom de classificatie van partikels van Grochowski et al. vergelijkbaar met die van zijn tegenhangers gepresenteerd in de Nederlandse taalkunde. De lijst van Poolse partikels in *Słownik gniazdowy partykuł polskich* bevat echter meer items en is structureel complexer. Het opnemen van enkele Nederlandse partikels in de categorie van bijwoorden, waarschijnlijk ingegeven door hun moeilijke status, maakt de lijst met Nederlandse partikels nogal selectief.

Gedurende vele jaren, vooral in de Poolse taalkunde, was het onderzoek naar partikels gericht op syntactische bepaling, terwijl het pragmatische onderzoek aanzienlijk onderbelicht bleef. Daarom zijn de pragmatische functies van partikels in het Pools tot nu toe minder uitputtend geanalyseerd. De criteria die worden gebruikt voor de beschrijving van partikels in het Pools zijn voornamelijk syntactisch en semantisch van aard. De laatste tijd lijkt de tendens veranderen. Veel recente publicaties over partikels bespreken hun gebruik binnen de discours-pragmatische benadering. Deze benadering is toegepast op partikels in een groot aantal moderne Europese talen. Echter, vanwege hun pragmatische functies en hun ‘discursieve’ rol wordt in de Nederlandse taalkunde vaker gezegd dat partikels als modale of pragmatische taalelementen of discoursmarkers functioneren. In tegenstelling tot hun Nederlandse tegenhangers worden Poolse partikels meestal niet geanalyseerd binnen discoursstudies, omdat deze niet zo goed ingeburgerd zijn in de Poolse taalkunde als in het Nederlands. De meeste Poolse onderzoeken naar partikels richten zich op het identificeren en vaststellen van de criteria voor het onderscheiden van partikels als grammaticale categorie. In het geval van Nederlands onderzoek ligt de focus grotendeels op discoursstudies, omdat partikels meestal als een discourscategorie worden gezien. In de Poolse taalkunde worden partikels bestudeerd binnen verschillende theoretische kaders, waardoor kan de contrastieve analyse niet beperkt worden tot één specifieke methodologische school.

Hoewel Nederlands en Pools onderzoek naar partikels verschillende theoretische kaders gebruiken, zijn hun doelen en bevindingen niet noodzakelijk onvergelijkbaar. Nederlandse en Poolse studies van partikels lijken een aantal doelen te delen en hun bevindingen overlappen ook in veel gevallen. De meest onderscheidende eigenschap van Poolse en Nederlandse partikels is hun metatekstuele karakter. Dit lijkt een van de belangrijkste kenmerken te zijn bij de beschrijving van partikels in de Nederlandse en Poolse taalkunde. Maar wat de Nederlandse taalkunde ‘discourse markers’ of ‘discourspartikels’ noemt, noemt de Poolse taalkunde ‘metatekstuele uitdrukkingen’. De analyse van de lagen van de doeltekst die recentelijk meer aandacht heeft gekregen in de Poolse taalkunde, weerspiegelt grotendeels de problemen van de Nederlandse discussie over de soorten discoursmarkers of discourspartikels.

6. Conclusies

Het hierboven gepresenteerde overzicht van Nederlands en Pools onderzoek naar partikels is noodzakelijkerwijs zowel veelzijdig als selectief. In zowel de Nederlandse als de Poolse taalkunde wordt de categorie van partikels vaak als breed en heterogeen gepresenteerd. De Nederlandse taalkunde behandelt het echter

enger. De specifieke relatie tussen onderscheiden subcategorieën van partikels in het Nederlands en het Pools en de vergelijkbaarheid tussen de tegenhangers van individuele partikels in deze twee talen moeten nog worden vastgesteld, maar de tot nu toe bereikte bevindingen voor beide talen zijn significant en vergelijkbaar genoeg om een basis te leggen voor verder contrastief onderzoek. In een dergelijk cross-linguïstisch onderzoek lijkt het pragmatisch-functionele raamwerk bijzonder nuttig. Aangezien veel van de functies van specifieke partikels in beide talen worden geactualiseerd tijdens het spreken en de veelheid van hun rollen vaak door de cultuur wordt bepaald, dienen die contrastieve studies speciale aandacht besteden aan de pragmatische en functionele eigenschappen van partikels in beide talen. Dat is ook de moeite waard vanuit het perspectief van interpersoonlijke en interculturele communicatie, aangezien een zeer veel manieren om verschillende discourspragmatische functies door het gebruik van partikels tot uitdrukking te brengen dienen te worden beschouwd als zowel taal- als cultuurspecifiek.

Bibliografie

- Abraham, Werner. “De betekenis en de functie van het Nederlandse *wel* – een vergelijking met het Duits”. *Studies over Nederlandse partikels*, geredigeerd door Johan Van der Auwera en Willy Vandeweghe, *Antwerp Papers in Linguistics*, nr. 35, 1984, pp. 19–46.
- Aijmer, Karin, en Anne-Marie Simon-Vandenberg. “The Discourse Particle *well* and Its Equivalents in Swedish and Dutch”. *Linguistics*, vol. 41, no. 6, 2003, pp. 1123–1161.
- Bañko, Mirosław. *Wykłady z polskiej fleksji*. PWN, 2012.
- Callebaut, Inge. “Variatie en verandering bij partikels”. *Artikelen van de sociolinguïstische conferentie*, geredigeerd door Erica Huls en Bert Weltens. Eburon, 1999, pp. 85–97.
- De Vriendt, Seraphin, en Piet Van de Craen. “Schakeringspartikels in het Nederlands en het Frans”. *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde*. Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 2008, pp. 5–15.
- Foolen, Ad. “Typical Dutch noises with no particular meaning: Modale partikels als leerprobleem in het onderwijs Nederlands als vreemde taal”. *Verslag van het negende colloquium van docenten in de Neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten*. IVN, 1986, pp. 39–57.
- . *De betekenis van partikels. Een documentatie van de stand van het onderzoek, met bijzondere aandacht voor ‘maar’*. Diss. Nijmegen, 1993.
- Grochowski, Maciej. “Program metodologiczny opisu partykuł”. *Sbornik Prací Filosofické Fakulty Brněnské University A 32*, Brno, 1984, pp. 77–88.
- Grochowski, Maciej, et al. *Słownik gniazdowy partykuł polskich*. PAU, 2014.
- Haeseryn, Walter, et al. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Martinus Nijhoff & Deurne/Wolters Plantyn, 1997.
- Hilgsmann, Philippe, en Florence Noiret. “Modale partikels in het Nederlands, hoe worden die *nou* in het Frans vertaald?” *Le linguiste/De taalkundige*, vol. 51, no. 4, 2005, pp. 13–21.
- . “Modale partikels in het Nederlands en hun vertalingen in het Frans”. *Voor Magda. Artikelen voor Magda Devos bij haar afscheid van de Universiteit Gent*, geredigeerd door Johan De Caluwé en Jacques van Keymeulen. Academia Press, 2010, pp. 281–292.
- Hogeweg, Lotte. “The meaning and interpretation of the Dutch particle ‘wel’”. *Journal of Pragmatics*, vol. 41, no. 3, 2009, pp. 519–539.

- Hoogvliet, Jan Marius. *Lingua. Een beknopt leer- en handboek van Algemeene en Nederlandsche taalkennis*. S.L. van Looy, 1903.
- Hurford, James Raymond. *Grammar: A student's guide*. Cambridge University Press, 1994.
- Jodłowski, Stanisław. "O przysłówkach, partykułach i im pokrewnych częściach mowy". *Język polski*, vol. 29, no. 3, 1949, pp. 97–106.
- König, Ekkehard. *The meaning of focus particles: a comparative perspective*. Routledge, 1991.
- Křížová, Kateřina. "Het Nederlandse woord *even* en zijn Tsjechische equivalenten in het parallelle corpus InterCorp". *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, vol. 29, no. 2, 2015, pp. 151–165.
- Mortelmans, Tanja. "Epistemic *must* and its cognates in German and Dutch. The subtle differences". *Journal of Pragmatics*, vol. 44, no. 15, 2012, pp. 2150–2164.
- Nuyts, Jan. *Epistemic modality, language, and conceptualization: A cognitive-pragmatic perspective*. Benjamins, 2001.
- Pronk, Lijntje. *Dan nou maar eens even. Hoe gebruik je modale partikels in het Nederlands*. Taalbureau TXT, 2022.
- Redeker, Gisela. "Maar nu even iets heel anders – maar als segmentatiesignaal". *Nauwe Betrekkingen. Voor Theo Janssen bij zijn vijftigste verjaardag*, geredigeerd door Ronny Boogaart en Jan Noordeggraaf. Stichting Neerlandistiek VU, 1994, pp. 213–221.
- Rozumko, Agata. "Modal adverbs, particles and discourse markers across languages. Recent attempts at delimiting the categories in Anglophone and Polish linguistics". *Białostockie Archiwum Językowe*, vol. 13, 2013, pp. 289–294.
- . "Linguistic concepts across languages: The category of epistemic adverbs in English and Polish". *Yearbook of the Poznań Linguistic Meeting*, vol. 2, no. 1, 2016, pp. 195–214.
- Van de Poel, Kris, et al. *De finesses van het Nederlands. Oefenboek voor anderstaligen*. ACCO, 1996.
- Van der Wouden, Ton. "Smeermiddelen van de taal. Partikels in het Nederlands". *Onze Taal*, vol. 11, 1999, pp. 292–295.
- . "Over zeker zeker? Zeker!". *TABU: Bulletin voor Taalwetenschap*, vol. 30, 2000, pp. 63–89.
- . "Naar een partikelwoordenboek van het Nederlands". *Nederlandse Taalkunde*, vol. 7, 2002, pp. 20–43.
- . "Partikels: woordjes die het Nederlands markeren". *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*, geredigeerd door Nicoline van der Sijs et al. Bert Bakker, 2006, pp. 119–129.
- . "Zit je nu alweer te twitteren? Een nieuwe manier om partikels in kaart te brengen". *De Kaartenbank. Over taal en cultuur*, geredigeerd door Nicoline van der Sijs. Amsterdam University Press, 2014, pp. 68–74.
- . "Er is nog steeds geen partikelwoordenboek, hoewel echter het partikelonderzoek niet stilligt". *Nederlandse Taalkunde*, vol. 25 (2), 2020, pp. 241–253.
- . "Gewoonweg verschillend". *Wat gebeurt er in het Nederlands? Over taal, frequentie en variatie*, geredigeerd door Nicoline van der Sijs et al. Sterck & De Vreese, 2021, pp. 255–258.
- . <https://neerlandistiek.nl/2022/09/gebruik-nou-toch-eens-modale-partikels/>. Geraadpleegd 01.09.2023.
- Vandeweghe, Willy. *De partikels van de al/nog/pas-groep in het Nederlands*. Diss., Gent, 1983.
- Vandeweghe, Willy, et al. *Grammatica van de Nederlandse zin*. Garant, 2013.
- Wajszczuk, Jadwiga. *O metatekście*. Katedra Lingwistyki Formalnej UW, 2005.